

Fotó: Burger Barna

Nádas Péter

író

Nádas Péter Budapesten született 1942-ben. Foglalkozása fényképész, újságíró, majd 1969-től szabadfoglalkozású író. 1972-ben a Humboldt Egyetem ösztöndíjasa, 1980-ban a Győri Kisfaludy Színház lektora, 1981 januárjától 1982 februárjáig DAAD ösztöndíjas Nyugat-Berlinben. 1989 és 1990 között a Magyar Napló állandó munkatársa. 1984-től a Zala megyei Gombosszegén él. Főbb művei: A biblia (1967), Egy családragény vége (1977), Emlékiratok könyve (1986), Az égi és a földi szerelemről (1991), Saját halál (2004), Párhuzamos történetek 1–3. (2005). 1985 tavaszán József Attila-díjjal tüntetik ki. Emlékiratok könyvéért 1986-ban megkapja az Örley-

díjat és Az Év Könyve Jutalmat. 1988-ban Déry Tibor-jutalmat kap, 1990-ben Krúdy-díjban részesül. 1992. március 15-én megkapja a Kossuth-díjat, majd Bécsben, május 5-én átveszi az Österreichischer Staatspreis für Europäische Literatur kitüntetést. A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagjává választják. 1995. március 24-én Lipcsében átveszi a Leipziger Buchpreis für Europäische Verständigung kitüntetést. 1998-ban megkapja a Szlovén Írószövetség Vilenica-díját. Ugyanebben az évben az Emlékiratok könyve megkapja Franciaországban az év legjobb idegen nyelvű könyvének járó díjat (Le Meilleur Livre Étranger, 1998). Az 1999-es Frankfurti Könyvvásárra a Rowohlt zsebkönyvsorozatában (rororo) 8 kötetben megjelenteti Nádas Péter válogatott műveit. 1999-ben Nagy Imre-emlékplakettet kap, 2001-ben neki ítélik a Soros-nagydíjat. 60. születésnapját több magyarországi és németországi irodalmi fórum megünnepli. 2003 őszén Prágában átveszi a Franz Kafka-díjat. 2006-tól a Berlini Művészeti Akadémia tagja.

1993. április 28-án infarktussal a budapesti Szent János Kórházba szállítják, ahol reanimálják. Két nap múlva átszállítják az Ér- és Szívsebészeti Klinikára, ahol május 3-án koszorúér angioplasztikai beavatkozást végeznek, s ezt december 13-án megismétlik. 1994 októberében egy hónapig egy München melletti klinikán gyógykezelik. Halálközeli élményét 2004-ben, Saját halál című könyvében írja meg.

Előadás:

Saját halál – élmény és értelmezés

Előadó:

Nádas Péter

A halálról a leghitelesebb előadást az tarthatná, aki tényleg meghalt, de visszajött, hogy elmesélje nekünk az élményét. Amiről én be tudok számolni, azt a medicina nyelvén klinikai halálnak, halálközeli állapotnak, küszöb-élménynek nevezik. Ez egy olyan állapot, amelyből orvosi intervenció segítségével még lehetséges a visszatérés. A szív leállt, nem üt többé, a lélegzés leállt, de az agyhalál még nem állt be. Maga az intervenció tulajdonképpen egy igen primitív eljárás, némi szaktudás és némi lélekjelenlét kell hozzá. Mivel a kórházakban immár rutinművelet, az utóbbi időben az egész világon megnőtt a klinikai halálból visszahozottak száma. Maga a jelenség, amelyről *Saját halál* címmel írtam egy könyvet, s aztán egy interjúkötet első fejezetében is alaposabban beszámoltam róla, mindössze három és fél percig tartott. Mindaz, ami e három és fél perc alatt élményszerűen lezajlott, ugyanakkor nagyban eltér mindattól, amit normálisnak vagy köznapi gondolkodással követhetőnek nevezhetünk. Igaz, nem tapasztaltam túlviláginak nevezhető dolgokat, de néhány racionálisan megmagyarázhatatlant igen. Ezek a dolgok nem azért megmagyarázhatatlanok,

mert esetleg megfelelnek azoknak a szimbolikus elképzeléseknek, amelyeket a vallások, a vallásos ideológiák vagy a belőlük származó kulturális hagyományok ápolnak, hanem azért – s ez nagyon érdekes jellegzetesség –, mert az élmény egy nyelv előtti, illetve nyelv utáni állapotba emel. S így aztán a reanimáltak abba a nehéz helyzetbe kerülnek, hogy nemigen tudják kifejezni, hogy mi is történt velük, nincsen, nem lehet hozzá nyelvük. Ha az ember szimbólumokat keres a kifejezéshez, akkor a kulturális szimbólumtárban természetesen megtalálja. Ezek részben vallási, részben ideológiai tárgyak vagy szimbólumok. De ha hűséges akar lenni a saját élményéhez, akkor nagyon nehéz dolga van. Olyan nyelv előtti vagy nyelv utáni élményről kell beszámolnia, amely a nyelveliséget nem ismeri, ez az élmény egyik centruma. De a testi érzetet sem ismeri, ez az élmény második centruma. A klinikai halál pillanatában megszűnik a testi érzékelés, de ettől még nem vész el sem a test tudata, sem a testi érzékelés által megszerzett korábbi emlékkálománya. A testen kívüliség normális életfunkcióink közepette is visszatérő, állandó érzetünk, sőt, a nyomasztó testi érzetektől, a test túlhatalmától bizonyos vallási gyakorlatok igyekeznek is bennünket megszabadítani, de ez csak korlátozottan vagy csak kiválasztott személyek esetében sikerül. E két dolog, a nyelveliség és a testiség hiánya miatt igen nehéz a halálközeli élményről beszámolni. Hogy mondandómat helyesen tudják értékelni, részletesen ismertetni fogom a körülményeket, és csak röviden beszélek majd magáról az élményről.

Az élménynek egészen pontos dátuma van: 1993. április 28., este fél tíz körül. Az ember meghalhat spontán, és meghalhat úgy is, hogy az orvosok meg akarják menteni az életét. Én ebbe a második kategóriába tartozom.

Délután infarktust kaptam, az infarktus összes ismertetőjegyével. Mi történik ilyenkor? Légszomj áll be, ami nem azt jelenti, hogy az ember nem kap levegőt, hanem azt, hogy nem jut oxigén a szívébe, a szívizomzatához, mert a szívkoszorúér bizonyos ágai el vannak tömődve. A szívizomzat oxigénfelvétele elégtelen. Annak érdekében, hogy a koszorúerekben a véráramlást megindítsák, egy streptáz nevű gyógyszert adagolnak, amely bizonyos esetekben, a betegek egy bizonyos százaléknál úgynevezett allergiás sokkot vált ki. Az allergiás sokk miatt leáll a sinustest működése. A sinuscsomó adja meg életünk ritmusát. Egyrészt az örök ritmusát, másrészt a speciális, egyéni ritmusát. De ebben az esetben még mindig fennáll a lehetőség, hogy egy elektromos ütés vagy a szívmasszázs segítségével újraindítsák a szívet. Ha bizonyos időhatáron túl ez nem sikerül, akkor az agy – mivel nagyon oxigénigényes – súlyosan károsodik. Ez az egyik fontos körülmény. A másik, hogy milyen előképzettséggel, milyen tudattal, milyen tudattartalommal kerül az ember a kilinikai halál állapotába. Most tehát speciálisan az én élményemről van szó, aki ezen a napon, ebben az órában meghaltam, és a tudatomban vittem magammal egy halálra vonatkozó ismeretanyagot, mégpedig jóval korábról.

A 70-es évek elején, Polcz Alaine gyermekpszichológus, a thanatológia legjobb magyar ismerője és művelője, a II. számú (Tűzoltó utcai) Gyermekklinikán leukémiás gyerekekkel kezdett foglalkozni. A betegség akkoriban még nem volt gyógyítható. Az a feladat hárult rá, hogy a beteg gyerekeket és családjukat elkísérje a halálhoz vezető úton. Az esetek többségében a családok felbomlottak vagy a felbomlás szélére kerültek, mert nagyon nagy volt rajtuk a nyomás. Alaine a pszichodiagnosztikai osztály – talán így hívták, már nem emlékszem pontosan – vezetője volt, s

ő is nagyon nagy nyomás alatt állt. Emberpróbáló volt a feladata, s valakivel meg akarta osztani. A férjével, Mészöly Miklóssal közösen béreltünk egy házat Kisorosziban, s a hétvégeken, amikor Alaine is jött, Miklós nem akarta velem megbeszélni ezeket a problémákat. Elrémisztette a gyerekek halála. Engem viszont nem rémisztett meg, sőt kifejezetten érdekelt a téma, és képes voltam empatikusan viszonyulni Alaine gondjaihoz. Így aztán mi ketten belemélyedtünk ebbe a problematikába, megismertem a halál és meghalás kultúrájának akkoriban létező irodalmát. Azokban az években jelentek meg Elisabeth Kübler-Ross svájci–amerikai pszichológus első munkái, s ekkoriban láttak nyilvánosságot először a reanimáltak, a reszuszitáltak jelentései, amelyekben különböző emberek elmondták, hogy mit éltek át a kilinikai halál állapotában. Többnyire pozitív élményeik voltak. Néhányan azonban negatív élményről számoltak be. A visszahozott öngyilkosok valamennyien negatív élményként élték át a halálukat, ami nagyon furcsa, hiszen az élettani folyamat ugyanaz mindenkinél. Az öngyilkosokon kívül az erőszakos halált halók is negatív élményről számoltak be, de abban még talán van valami érthető. 1993-ban, amikor a kilinikai halál állapotába kerültem, így aztán birtokában voltam ennek az ismeretanyagnak is. Azt is hozzá kell tennem, hogy életem különböző szakaszaiban eltérő viszonyom volt a vallásokhoz. Kora gyermekkoromban, annak ellenére, hogy kemény ateista nevelésben részesültem, istenhívő voltam. Ez nagy lelkiismereti problémát okozott, hiszen a szüleim ellenében voltam istenhívő, akiket nagyon szerettem, és nem gondoltam, hogy bármi rosszat akarnának nekem az ateizmusukkal. A hitem aztán a későbbi életem során elmélyült, és egy meghatározott protestáns egyház – amelynek a keresztségével

rendelkezem – közösségéhez vezetett. Amikor a halálközeli élmény ért, már sem fizikailag, sem lelkileg nem tartoztam ehhez az egyházhoz, illetve semmiféle egyházi közösséghez, de megmaradt egyfajta istenhit, amely semmilyen vallással nem egyeztethető össze. Ezek a körülmények jellemzik tehát azt az embert – engem –, aki a halálközeli élményben részesült.

Hogy hány szakaszból áll maga az élmény vagy állapot, az geometrikusan fölrajzolható. Ez a geometria mindazokéval megegyezik, akik hasonló élményeket éltek át. Mindaz, amit a visszahozott emberek elmondhatnak róla, mégsem egyezik. Egyrészt azért nem, mert mindenkit másként szocializáltak, és ennek megfelelően alakult ki a saját nyelve vagy nyelvhasználata, másrészt különböző az emberek műveltségi szintje, előképzettsége és ráadásul különböző szakmákban dolgoztak, s a szakmáknak különböző a tapasztaltfeldolgozási metodikája. Én véletlenül két olyan szakmával rendelkezem, amely a halálközeli élmény árnyalt értelmezését segíti. Az egyik a nyelvvel, a jelenségek kifejezésével foglalkozik, ez az írói munka, amiben 51 éves koromra meglehetősen nagy gyakorlatra tettem szert. Abból áll az életem, hogy a tapasztalataim és a képzeletem között mozgok, egyiknek sem engedek, mert a tapasztalataimat a képzeletemben mérem meg, a képzeletemet pedig a tapasztalatokkal ellenőrzöm. Mintegy hajósként, két földnyelv között hajózom. A másik szakma a fotográfusé, aki a világot nyelvi kommentárok nélkül, képként, illetve adott és változékony fényviszonyok együtteseként veszi szemügyre. Ráadásul azon fotográfusok közé tartozom, akik nem is annyira a kép iránt, hanem inkább a fény képrajzoló képessége iránt érdeklődnek. Azt kérdezem, hogy honnan jön a fény, mit csinál a fény a felületen, és főleg mi a fény. A fénynek

egyébként a halálszimbolikában, a reanimáltak jelentéseiben is nagy jelentősége van, kulturálisan pedig nagyon telített tartalmú tárgy. Ha egzaktan le akarom írni, hogy mi történik a halál küszöbén, akkor azt mondhatom, hogy megszűnik a külvilág, és ezzel egyidejűleg megszűnik a testéretet. Mit érzek most? Érzem, hogy állok a földön, érzem a súlyomat, azaz a nehézkedést, s ez mindenféle olyan körülménnyel jár, amelyet más testmozgásokkal kell kiegyensúlyoznom. Például a kezemmel rá kell támaszkodnom a pulpitusra, s ettől érzem a kezemben a pulpitust. Ezekhez a dolgokhoz hozzászoktunk, ahhoz viszont nem szoktunk hozzá, hogy mindez érzetként megszűnik. És nem úgy szűnik meg, ahogyan például ájulás közben, legyen az sötét ájulás vagy fehér ájulás – korábban mindkettőben volt részem, van tehát összehasonlítási alapom. Egy ügyetlen hasonlatot találtam rá. Mintha egy nagy főkapcsolót lekapcsolnának. Egyetlen szempillantás alatt megszűnik a testéretet és megszűnik a látvány. Nem látok többé. Nem érzem, hogy érvényes lenne rám a gravitáció. Miután olyan nincs, hogy képtelenségi állapot, a képtelenség az mindig képcsere, érdekes módon rögtön látja az ember – és itt a „rögtön” megint csak egy közelítés, mert az idővel is történik valami –, mégpedig olyan térbe került, ami határtalan, végtelen, amiről eddig is tudott vallásilag, kulturálisan, érzékileg, hiszen eksztatikus állapotban valami hasonlót él át az ember, de kizárólagosságként még soha nem élte át. A határtalanságnak ugyan nincsenek körvonalai, nem lehetnek, de van valamilyen rendszere, ami a rendelkezésére álló tudatanyaggal nem felismerhető; talán így a legpontosabb. Ugyanis megszűnik az idő érzékelése is. Az ember mindent tud: tudja, hogy mi történik, tudja, hogy most meghalt, tehát múlt időben fogalmaz magában, tudja, hogy van idő, tudja,

hogyan az élők időt mérnek, s életében ő is időt mért, de most nincs, megszűnt, átadta helyét az időtlenségnek. Tudja, hogy a határtalanságnak ebben az érzetében, a testnélküliség érzetében jelen van a teljes tudattartalma. Szinkronban és egyidejűleg mindaz jelen van, amit valaha átélt, s ami a tudatában nyelvi vagy nyelv előtti lenyomatokat hagyott. Ezt nagyon nehéz visszaadni, általában a reszuscitáltak, a reanimáltak azt mondják, hogy lepergett életük filmje. Ez egy közhely, egy metafora, ami nagyon sok mindent jelenthet. Az egyszerű halandó úgy érti, hogy A-tól Z-ig, a születéstől a halálig pergett le az élet filmje. De nem! Ha ugyanis nincs időbeliség és térbeliség, mert mindkettő megszűnt, akkor nincs emlékezés és nincs felejtés sem. Viszont a teljes tudattartalom, bármi, amit magamba fogadtam az életem során, az jelen van, és le is tudom hívni. Sőt, ki is tudok lépni ebből az állapotból. Kíváncsi maradtam arra, hogy mi történik a környezetemben, a hátrahagyott testem körül. Akkor az ember ismét látja azt a képet, ami a fizikai léthez tartozik. Látja az orvost, a kórtermet, a mellkasán dolgozó kezeket – legalábbis én ezt láttam –, láttam a követ, amire valószínűleg ledobtak. Nem gonoszságból dobtak le, hanem azért, hogy az újraélesztés hatásosabb lehessen, amíg hozzák azt a két „vasalót”, amivel aztán az embert elektromosan sokkolják a mellkasán. Hasonlóan más visszahozottak élményéhez, hasonlóan, de nem azonosan, ezt olyan perspektívából láttam, ahogyan a fekvő helyzetemből nem láthattam volna. Mint fotós mondom ezt, és akkor is érzékeltem, hogy ez a perspektíva nem felel meg annak, amit elvileg, a helyzetem miatt követnem kellene. Filmes nyelven úgy mondják ezt, hogy magasabb „gépállásból” láttam magam. Általában a visszahozottak arról számolnak be, hogy fölülről látják az eseményeket, fölülről látják

az operációs termet, látják, hogy az orvosok mit csinálnak. Van, aki hallja is, amit beszélnek. Én hangot nem hallottam, csak képet láttam, ebből a felső „gépállásból” láttam rá saját lemeztelepített testemre, ahogy fekvő helyzetből elvileg nem láthattam volna rá. Furcsa módon, ebből a magasságból láttam a testem melletti köveket. A kövek mintázata és a kép perspektivikussága nagyon megragadott. Később azt a Mantegna-képet juttatta eszembe, amelyik Krisztust ábrázolja a lábától, nagyon erős rövidülésben. Én fordítva láttam saját magamat: a fejemtől egy nagyon erős, természetellenes rövidülésben.

Számomra a legnagyobb meglepetés és a legalaposabb megrázkódtatás nem a halálból vagy a meghalásból kipillantás volt, bár ezzel szoktak leginkább foglalkozni, hanem a tudat valamennyi tartalmának az egyidejű jelenléte, és egyáltalán, az egyidejűség. Amikor a klinikai halál állapotába kerültem, akkor a komputert alig ismertem még, de tudtam, hogy az elektronikus tudat valamennyi tartalma lehívható és jelen van. Sőt, az is áttekinthető, hogy milyen állapotban került oda az információ. A tudat rögzítőképeségének van egy semleges formája, semlegesen rögzítünk minden beáramló képet. Ezt a semlegesen rögzített képet aztán felülírja az értelmi és az érzelmi értékelés, értékelt információkat és adatokat raktározunk el, értékelt információk szerint élünk, s ezért az eredeti kép az értékelés nyomása alatt szinte eltűnik, mintha egy küszöb alá kerülne, ez van a legrejtettebb helyen, olyan, mint az aranytartálék, erre dolgozódik rá az összes későbbi forma, de bármikor előhívható. A klinikai halál állapotában engem nagyon meglepett, szinte megrázott a felismerés, hogy ezek a formák milyen szoros és egyenrangú viszonyban élnek egymással a tudatomban. Az alapformák, az értelmi és az érzelmi feldolgozás,

ami később a tájékozódásban segít, az absztrakció, az általánosítás fogalma, az élmények teoretikus és etikailag elemzett állapota. Ezek fiókként működnek, ezeket a fiókokat húzogatójuk ki-be egy életen át, miközben az információ semleges befogadásának alapélménye állandó marad. Ez az alap, amiről a kultúrák lélekként beszélnek, hihetetlenül erős, a klinikai halál állapotában pedig ez a legerősebb. Nekem úgy tűnt, hogy azonos azzal az erővel, ami attól a pillanattól kezdve, mikor lehúzták a főkapcsolót, mintegy elragad a határtalan, a végtelen, a megfoghatatlan és nagyon biztonságos térbe. Amikor érzem, hogy ez a semleges erő a semleges tudattartalmakhoz rendel minden más tudattartalmat, s ezekkel együtt elragad, akkor azt mondom magamnak, most meghalok. De ugyanakkor udvariasan csak annyit mondok az ápolónőnek, hogy el fogok ájulni. Mert nem szeretném őt megrémiszteni. Holott tudom, hogy meg fogok halni, és meg is halok. Ami felszabadítóan hat rám, mert egy olyan végtelenség és időtlenség fogad vissza magába, ami korántsem ismeretlen, több okból sem. Az egyik ok, amit a kultúrák és a vallások lélekről való tudásának neveznek. Ahogy Nemes Nagy Ágnes vagy Rilke mondja, az angyalok egy életen át a hátunk mögött állnak és elkísérnek. Mindketten ezzel a metaforával nevezik meg a semleges látás képességét. Valamennyien képesek vagyunk egy életen át a benyomásainkat, a velünk és másokkal történeteket semlegesesen – ami nem részvétlenséget jelent –, mintegy a lélek-részünkkel, részrehajlás nélkül felfogni. Ha nincs testi érzet, akkor ez a dimenzió kiteljesedik és magával ragad. Leginkább úgy tudnám megfogalmazni, nagyon aszketikusan, mindenféle vallási, politikai, kulturális befolyásoltság nélkül, hogy a teremtő erő ragad magával, mindaz, amit természetiként, isteniként, egy rajtunk kívülálló entitásként, nagy

egységként, abszolútumként el tudunk képzelni. Ez kezd mozgatni, és megint egy képi élmény társul ehhez a mozgáshoz. Egy olyan képi élmény, amely megint csak ismerős és mégis teljesen ismeretlen, mert a tudattartalom nyelv előtti vagy nyelv utáni rétegében szunnyad.

Nekem az a benyomásom, az a meggyőződése, s erre nézve az eltelt évek alatt még tudományos eredmények is születtek, hogy a halál pillanatában az elme – és szándékosan nem az „agy” vagy „tudat” kifejezést használom, hanem ezt a csodás magyar szót, hogy elme – az elme úgy tudja megvédeni önmagát, úgy tud saját magának az élet teljességével azonosat nyújtani, ha visszaidézi azt a tartalmát, amit egy életen át semlegesesen tárolt, de a tudatküszöb alá nyomva: a megszületés folyamatát. Azt a folyamatot, amely által először jutottam önálló testi érzetekhez. Azokban a pillanatokban, amikor megszűnik a testi érzetem, és a teljes tudattartalom a testi érzet nélkül a rendelkezésemre áll. Abban a pillanatban, ha a test nehézkedése is jelen van, a test választásokra kényszerül, s ezért a látás többé nem semleges. Csodálatos a vallásoknak és a kultúráknak az a törekvése, hogy testetlenítsék a tudatot, hogy semlegesítsék a látást. Ide akarnak visszatérni, a halál elé, a születés előttiébe. Vissza akarnak térni a semleges látás képességéhez, amelyet személyként egy életen át megőrizünk. Ami persze hiábavaló kísérlet, de gyönyörű kísérlet. Hiszen a testi nehézkedés miatt csak közelíteni tudnak ahhoz a beteljesüléshez, amit a halál élménye ugyan megad, de akkor már ki is megyünk az életből. Ami persze nem feltétlenül baj.

A születésre való emlékezés a klinikai halál állapotában azokból a szakaszokból áll, amelyek a konkrét születést is meghatározták. Annak a nagyon határozott érzete jellemzi, hogy a teljes

védettség azáltal válik érzékelhetővé, hogy kifordulok belőle. Ez az erő, amit érzékelek, kifordít belőle, valamiből kifordulok, befordulok a szülőcsatornába, és ott a fejemen fogva ez az erő elfordít és az ismeretlen felé visz. Viszonylatok közé kerültem, és a tudatomban ezeknek az először érzékelt viszonylatoknak egy életen át természetes módon nem csak nyoma marad, hanem a lehető leglényegesebb viszonypontként marad nyoma. A következő fázisban megjelenik a fény, amely teljesen ismeretlen, elkápráztató, soha életemben nem láttam még ilyen fényt, pedig a teljes tudattartalom a rendelkezésemre áll. Valójában nagyon is sok fényt láttam, sőt fotográfus voltam, tehát tudom, hogy ez a fény milyen fény. A klinikai halál állapotában fotós tapasztalatommal elemzem a fényt, amit látok, amit soha nem láttam és ismertem. Elemzem, hogy ez egy matt üvegen átszűrt fény, és közelítek a fény felé, holott még soha nem közelítettem semmi felé. Erőt sem érzékeltem, a jóságnak és a végtelenségnek ezt az érzetét sem érzékeltem soha, és azt sem, hogy ebből valamilyen módon ki vagyok fordítva. Nem érzékeltem soha távolságot, tehát azt, ha egy erő valahova visz és a fénypont konstans, akkor a távolság a közeledés sebességéből lemérhető. Bár fizikát még soha nem tanultam, ebben a pillanatban kénytelen vagyok ezzel a fizikai tudással ellenőrizni a verbalitás előtti élményt. Erre lehet azt mondani, hogy nem láthatod te a szülőcsatornát, hiszen a magzatnak semmiféle képessége nincs a látásra, ez sokkal később alakul ki. A gravitációnak a magzat is ki van téve, és ha az álom képes arra, hogy fordítási műveleteket végezzen, tehát olyan képeket alkosson, amelyek nincsenek, akkor egy hosszú élet miért ne lenne ugyanerre képes olyan érzetekkel, amelyeket első érzetként a tudatában elraktározott.

Azok az érzetek, amelyeket magunkkal viszünk a születésről, a prenatális, születés előtti élmények súlyosan befolyásolják az ember felnőtt életét, gyerekkorát, kamaszkorát, ezt kutatási eredmények is bizonyítják. Tehát valószínűleg itt is egy fordításról van szó: a barlang, amelyet csaknem minden újraélesztett személy lát és átél, a kulturális, illetve az emberi tapasztalati kincsből eredő fordítás. Magunkkal hoztunk egy érzetet, a születés érzetét, a születés szakaszait, szakaszosságát, és ezt lefordítjuk magunknak a halálunk pillanatában. A fényjelenség is sokféle módon fordítható, és a vallási, kulturális fordításai nem mondanak ellent annak a tapasztalati anyagnak, amiről én beszélek, nem is feltétlenül támasztják alá, úgymond jól megférnek egymással. A fény minden nagyobb vallásnak központi fogalma, a teremtő erő szintén központi fogalma. A halál pillanatában az ember a saját élete története központi problémájának a műfordítója, és ekként működik, valószínűleg addig, amíg teljesen meg nem hal, de arról már nem számol be. Illetve még ez sem igaz, van olyan tudás is, ami tapasztalaton túli, a kultúra tudása. Hiszen az újraélesztés ma már tömeges jelenség, de ezelőtt több ezer évvel volt már az embernek határozott elképzelése a halálról, a halálba menésről, ennek módozatairól, fázisairól. Ez természetesen táplálkozhatott a spontán újraélesztésekről szóló beszámolókból, a spontán feltámadásokból, de azt hiszem, ezek jelentősége elenyésző ahhoz az ősi tudáshoz képest, ami valamilyen formában inkább diffundál, inkább más utakon jut el hozzánk, amiről nagyon nehéz lenne beszámolni.

Kérdés: Tudom, hogy maga nem túl jól fogadta, amikor visszahozták. Nem nagyon szerette azokat, akik mindent megtettek az életéért, a szakembereket a kórházban. Már elég sok idő eltelt azóta:

milyen változást hozott az életében, hangulatában, világlátásában ez az élmény?

Nádas Péter: Kétségtelenül nem örültem, dühös voltam, hogy ilyen barbárok és nem hagynak meghalni. Teljesen értelmetlenül erőszakoskodnak, előbb-utóbb úgyis meg fogok halni, meg ők is. De láttam az örömeiket, s ez spontán öröm volt, az emberi tevékenység sikere fölött érzett öröm. Tehát ez teljesen érthető, én egy sikertárgy voltam: „ezt” sikerült most visszahoznunk. Hogy miért, azt nem tudjuk, hogy honnan hoztuk vissza, azt még kevésbé tudjuk, de ezzel a két vasalóval visszahoztuk. Ezért hálás tényleg nem voltam, de megköszöntem. Mindent megtettem annak érdekében, hogy kifejezzem azt, amit ilyenkor szokás kifejezni. De kétségtelenül nem gondoltam, nem éreztem, és a mai napig nem érzek hálát ezért, nem örülök. Amivel nagy gondjaim vannak. Legalább négy-öt évig tartott, amíg sikerült visszatalálnom az úgynevezett normális világba, ahol az életet a legfőbb jónak tekintik, és a halált szörnyűnek és gonosznak. Addig sem gondoltam, hogy ez így lenne, de a halált vagy a meghalást embertársaim ellenében nem nagyon tudtam hová elhelyezni. Ma már tudom, hogy nincs is így, vagy valószínűleg nincs így. Az élet bizonyára nagyon jó, tele van szép dolgokkal, de hogy a legfőbb jó lenne, arról ma igazán nem vagyok meggyőződve. Arról sem, hogy az élet siralomvölgy lenne, amihez képest a szörnyű halál a megváltás lenne. Nem szörnyű. Legalábbis a meghalásnak van egyfajta boldogító természetessége, eufóriája, és ha csak azt a racionális szálát veszem figyelembe, amelynél következetesen igyekeztem megmaradni, akkor is van egyfajta boldogító jellege. Azzal együtt, hogy csak azt a tudattartalmat tudja az ember elhagyni,

amit az életében a tudata magába vett. Ebben valószínűleg az a jó, hogy arányos.

Kérdés: 2003 márciusában jelent meg a *Népszabadság* hétvégi mellékleteként az előző évi *Die Zeit* című újságból egy riport fordítása. Ebben valami olyasmiről volt szó, hogy az Isten fogalma nem egészen olyan, ahogy mi képzeljük. Ennyi idő után hogyan tudná közvetíteni, mi az, amit odaát megél Isten-fogalomnak a lélek, ahhoz képest, amit itt gondolunk vagy megélünk?

Nádas Péter: Olyan Isten-fogalmunk van, amelyik nem tud eltekinteni a személyestől. Attól a személyestől, ami mi magunk vagyunk, a saját testünk nehézkedésével. Az én élményem ezen a napon, április 28-án, nem is hasonlított erre. De volt két jelenség, egyrészt a fényjelenség, a fény, mint valamennyi kultúra közös jegye, másrészt a teremtő erő, amit máshogy nem tudok megfogalmazni. Ezeket úgy éltem meg, mint amelyek rendelkeznek velem, a testi létemmel, a születéssel, a halálommal, és azzal a hatalommal, hogy a kettő egybeessen. Valamennyi nagy kultúra tudja, hogy ez a kettő azonos. Samuel Beckett úgy fogalmaz, hogy a nők lovagló ülésben szülnék a sírokon. Nagyon durva mondatnak tűnik, pedig csupán egy igaz mondat. Ez a tudás engem kielégített, mert érthetővé tette, hogy milyen erő – a gravitáció – kényszeríti rá az embert arra, hogy perszonifikálja az Istent, mindenképpen hozzákösse az emberi létezéshez, az emberi lényhez. Ez egy merész hipotézis az Istenről, a szó filozófiai értelmében és a szó teológiai értelmében is. A zsidó és a keresztény teológiának is szembesülnie kellett Auschwitz után azzal a kérdéssel, hogy elképzelhető-e olyan Isten, aki mindezt nemcsak megengedte, hanem helyeselte is. Vagy milyen Isten az, amelyik olyan világot teremt és ural, ahol

lehetséges ilyesmi. Ebben a kérdésben a teológia és a filozófia különböző lehetőségekkel operál, de az Isten megszemélyesítése nem tarthat ide, mert akkor nagy bajban vagyunk. Akkor a kultúrák, úgy ahogy vannak, összeomlanak.

Kérdés: Egy ilyen rendkívüli élményben megváltozott-e az az attitűdje, hogy van istenhite, de nem foglalkozik nap mint nap ténylegesen ezekkel a kérdésekkel?

Nádas Péter: Megváltozott, mert egy meghatározott, alaposan kidolgozott tudattartalommal léptem ki az életből és léptem a halál küszöbére. A halál küszöbén a saját teljes tudattartalmammal szembesültem, mintegy megtapasztaltam a szerkezetét, átláttam a geometriáján, ami elég pontosan megmutatta, hogy miként tartozom hozzá olyan embertársaimhoz, akiknek természetszerűen egészen más a tudattartalma. Tehát van egy elég konstans emberi alapminta, az individuum ennek egy változata. Én egy változat vagyok. Hogy ez a minta honnan eredhet, arra még utalásaim sincsenek. Van viszont két alapélményem a halál küszöbéről, az erő és a fény. Ezek egyfajta korrespondenciában vannak

egymással, s adnak nekünk bizonyos mozgásteret. De többet nem tudok mondani. Felelőtlenség, lelkiismeretlenség lenne, ha ennek az élménynek az alapján többet mondanék. De mindezt talán még a szellemi fejlődésemmel is azonos. Legfeljebb az én-azonosság élményében részesültem. Mert előbb ismerkedtem meg Carl Gustav Jung pszichológiájával, amelyik a kollektívvel, az archaikussal, az ember tudatának legősibb rétegeivel foglalkozik, és csak ennek utána foglalkoztam individuálpeszichológiával, Freud pszichológiájával, nagyon részletesen. Nem árulok el titkot azzal, hogy önanalízist csináltam végig kényszerből a diktatúrában, mert más választás nem volt. Valakinek az életét pedig megmentettem azzal, hogy sarlatánkodtam, analizáltam őt, és ez sikerrel járt. De csak azért, mert fordítottan történt, a közösből indultam az individuális felé, s nem is álltam meg az individuálisnál. A küszöb-élményem valójában ugyanezen a felismerésen alapszik. Van egy minta, a mintának én csak egy változata vagyok a teremtésben, a világegyetemben, és a mintámnak vannak mások mintáival közös vonásai. Nemcsak az emberekkel közös, hanem az emlősökkel is, valószínűleg a „lényiséggel” közös.

Béres Tamás (szül. 1965) evangélikus lelkész, az Evangélikus Hittudományi Egyetem (EHE) tanára. 2002-ben szerzett PhD fokozatot Paul Tillich teológiájáról írt munkájával. Jelenleg adjunktus a Rendszeres Teológiai Tanszéken, ahol elsősorban teológiatörténettel, ökoteológiával és a mai teológiai irányzatokkal foglalkozik. A tudomány és hit kapcsolatával foglalkozó Jesenius Központ alapító tagja. A társadalom-, bio- és ökoteológiai kutatást folytató MTA-EHE Ökumenikus és Szociáletikai Kutatócsoport munkatársa. Fontosnak tartja az egyházak civil szervezetekkel való kapcsolatát, ezért részt vesz a Végelet vallási munkacsoportjának tevékenységében. Vallásközi beszélgetés-sorozatok rendszeres résztvevője.

Cser Zoltán: „1970-ben születtem. A gimnáziumban matematika szakra jártam, majd két évet a Közgazdaságtudományi Egyetemen töltöttem. A természettel már gyermekkorom óta igen szoros volt a kapcsolatom, mind szüleim, akik tudományos kutatók és nagy természetjárók voltak, mind pedig a barlangászat és a sziklamászás révén, melyek kitöltötték akkori éveimet. A buddhizmussal 17 évesen találkoztam, és 21 évesen felvételt nyertem a Tientai Ötelem Rendbe, mely egy kis kínai kolostori vonal. Elmélete a Tientai írásokon alapul, gyakorlata pedig a csan, valamint taoista orvosi rendszer kombinációja. A négy alappillér a Rendben a testi gyakorlatok (légző-, jóga-, valamint harcművészeti formák), az orvoslás, a jellemismeret, melybe beletartozik az asztrológia és a történetírás is. Igen sokat gyakoroltam egyedül, és egy időt elvonulással töltöttem világi szerzetesként. Öt éve kerültem vissza a Tan Kapuja Egyházhoz, melynek tagközössége közé tartozik az Ötelem Rend is. Itt belső ügyekkel foglalkozom, mint például a vallások közötti kapcsolatok ápolása, valamint ünnepek, szertartások szervezése és megtartása. Szertartástant, buddhista etikát, valamint buddhista alapismereteket is tanítok a Tan Kapuja Buddhista Egyetemen. Gyakorlom továbbá a tibeti buddhizmus egyik ágát, így elég széles rálátást nyerhetek a buddhizmus halálról szóló tanításaira, halotti szertartásaira és gyakorlataira.”

